

En kort beskrivelse af Fredericia 1800-1850

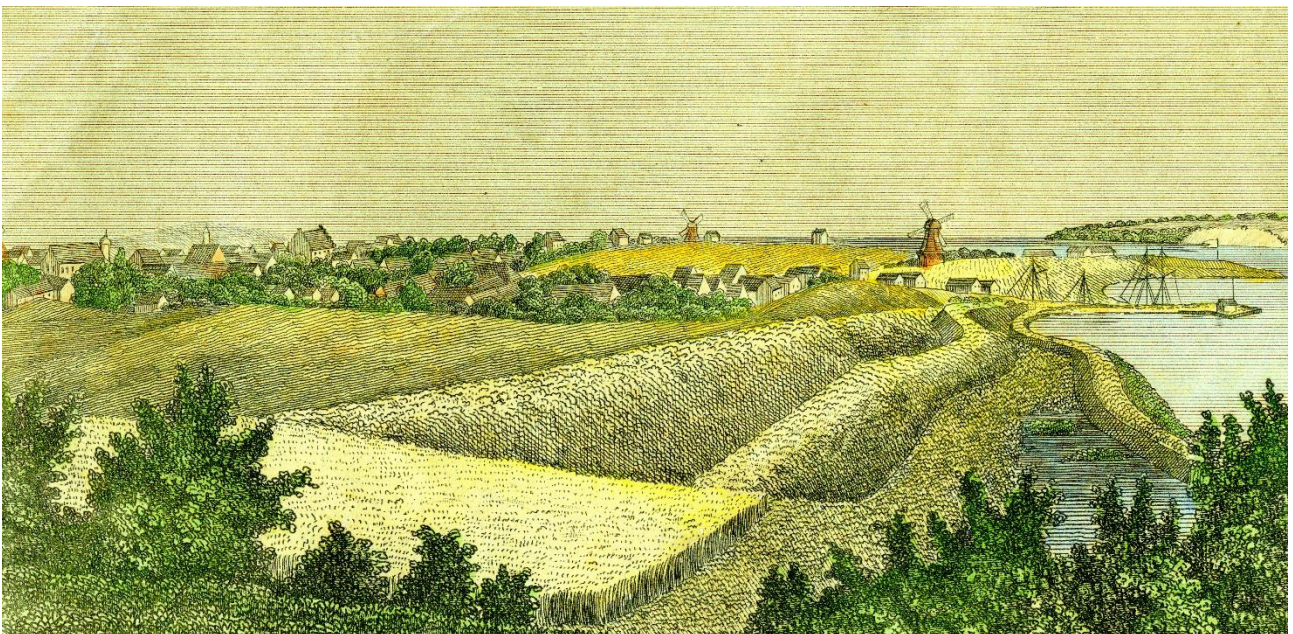
Skoletjenesten
Museerne i Fredericia 2018

Byens grundlæggelse og udseende

Fredericia blev grundlagt som en militær fæstning i 1650. Det var meningen, at byen ud over at være en fæstning også samtidigt skulle være købstad med et rigt handelsliv. Disse to funktioner kom dog aldrig for alvor til at fungere samtidigt.

Fredericia blev grundlagt på en sump, hvor der ingen bebyggelse var i forvejen. Man var derfor nødt til at finde måder at befolke byen på. Det skete i første omgang ved at nedlægge tre landsbyer og tvangsforflytte indbyggere med deres huse ind bag volden. Da man samtidigt af militære hensyn gjorde det forbudt at bygge 1,5 km uden for volden, blev Fredericia på mange måder omvendt. Gårdene lå ikke ude på landet, men inde i selve byen – de såkaldte avlsbrugergårde.

I 1850 besøgte H.C. Andersen Fredericia og beskrev byen i sin dagbog: *”..Vi kom til Volden og ind i den store Fæstning, det var derinde som vi igjen kørte ud paa Landet..”*.

Fredericia set fra volden, ca. 1830.

For at lokke folk til havde man også indført særlige regler privilegier som og skattefrihed og asylret, hvilket betød at man kunne slippe for at komme i fængsel, hvis man havde begået vold, tyveri eller økonomisk kriminalitet. Denne ret gav byen et dårligt ry, men blev først ophævet i 1821.

Indbyggertal

I 1801 havde byen ca. 3.400 indbyggede, og der var en del ubebyggede grunde. I 1850 var indbyggertallet steget til ca. 4.300, men det var først herefter at byen pga. industrialiseringen begyndte at vokse.

Religiøs fristad og religionsfrihed

For at få Fredericia til at vokse blev byen allerede i 1600-tallet gjort til religiøs fristad, hvilket var ganske usædvanligt, da det var forbudt at have en anden religion end kongens - Den evangelisk-lutherske tro (protestantismen).

Fredericia havde svært ved at tiltrække indbyggere og håbet var, at en religionsfrihed kunne lokke pengestærke mænd, købmænd, håndværkere og andre nyttige personer til at bosætte sig her. Byen havde denne særhed i det danske kongerige frem til Grundloven af 1849, hvor religionsfrihed blev givet til hele riget.

Den jødiske gravplads i Fredericia er den største i Danmark uden for København.

Religionsfriheden betød ikke fuldstændig ligestilling for alle religioner i Fredericia. Det var kun andre former for kristendom samt jødedom, der var tilladt i byen. Generelt set var den evangelisk-lutherske tro den 'øverste' tro i Fredericia, så der var snarere tale om religionstolerance end religionsfrihed. Selvom de øvrige trosretninger måtte bygge både bedehuse (kirker) og skoler, så måtte de ikke ringe med klokker før gudstjenester eller missionere – forsøge at få andre til at konvertere til deres religion. Bedehusene skulle også ligne almindelige huse udefra.

Frem til 1849 var det især *katolikker*, *reformerte* (Huguenotter) og *jøder*, der gjorde brug af religionsfriheden.

Handel, tidlig industrialisering og håndværk

Fredericia havde svært ved komme til at fungere som handelsby, hvilket der var flere årsager til. For det første havde byen ikke noget opland, som man kunne handle med. Byen lå på en odde ud mod Lillebælt og de byer, der lå i nærheden havde man jo netop nedlagt og flyttet ind i byen. For det andet havde byen ikke nogen havn, før forretningsmanden **Bertel Bruun** fik en anlagt i årene 1811-16. Da havneafgifterne var meget høje, hjalp den nye havn dog ikke meget på handlen i begyndelsen.

De fremmede trosretninger, der kom til Fredericia fik dog sat gang i byens handel på forskellige områder. De reformerte var blevet inviteret til byen i første halvdel af 1700-tallet og de var dygtige til at dyrke både kartofler, hvede og tobak. Særligt tobaksdyrkingen kom til at have stor betydning for handelslivet og mange steder i byen stod de store tobakslader, hvor man tørrede bladene. I 1787 klagede den reformerte præst Jean Marc Dalgas over, at menighedens børn arbejdede med tobaksdyrkning i stedet for at passe deres skole.

Tobakslade.

Under Englandskrigene var priserne på tobak særligt høje og i 1814 blev der produceret 250.000 pund tobak i Fredericia. Bertel Bruun havde på det tidspunkt en tobaksfabrik i Vendersgade, hvor der var ansat 20 ældre og 20 børn. I og omkring byen var der tobaksmarker med et samlet areal på ca. 155 hektar, hvilket svarer til ca. 218 fodboldbaner.

I den første del af 1800-tallet var Bertel Bruun en af Fredericias mest markante forretningsfolk. Ud over tobaksfabrikken ejede han bl.a. også en klædefabrik og et æblevinsmosteri.

I 1814 beskrev Bruun, at han var positiv over for antallet af fabrikker i byen, men at mangel på god arbejdskraft var et problem. Han var også utilfreds med arbejdernes lønkrav og deres *"Uvanthed (..) og Ulyst til Fabriksarbejde"*.

Ud over Bruuns firmaer, var der flere andre fabrikker i byen, bl.a. en hattefabrik, flere klædefabrikker samt en møbelfabrik. Disse industrier blev på forskellig måde påvirket af Englandskrigene, hvor forbuddet mod handelssejlad fx hjalp klædefabrikkerne, der ellers havde meget konkurrence fra udlandet. Omvendt havde fabrikker med et stort udenlandsk marked svært ved at sælge deres varer.

Omkring 1850 begyndte der for alvor at komme gang i Fredericias industri, hvor flere af byens senere store fabrikker åbnede – bl.a. klædefabrikken Bloch og Andresen samt Voss, der producerede lamper og støbejernsvarer.

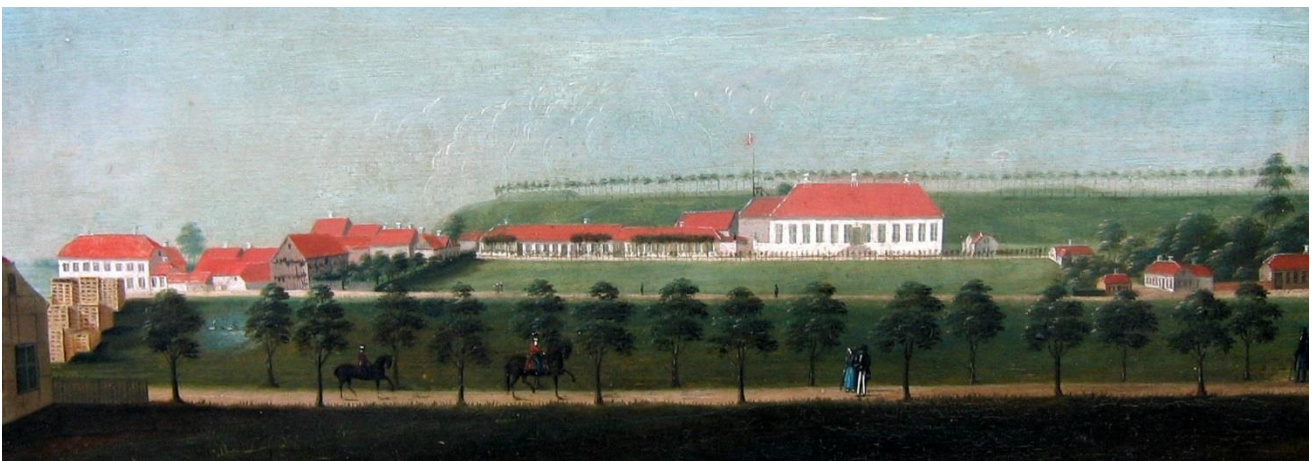
Frederik den 7.

Kronprins Frederik (senere den 7.) blev i 1828 gift med kongens datter Vilhelmine, men ægteskabet var langt fra lykkeligt. Frederik var mere interesseret i duktore og andre kvinder end i at tage sig af sin kone. Kongen mistede tålmodigheden med kronprinsen og sendte ham derfor til Fredericia i 1834. Her skulle han være chef for byens regiment, selvom der reelt set var tale om en straf eller forvisning.

Frederik boede i byen 1834-1839 og satte i høj grad sit præg på byens liv ved ofte at deltage i fester, arrangementer og udflugter sammen med borgerne. Han sørgede desuden for brolægning på Vendersgade og anlæggelse af stier på toppen af volden.

Til højre: Kronprins Frederik, 1835.

Herunder: Palæet i Vendersgade, hvor Kronprinsen boede.

Kultur og fritid

I 1837 var Kronprins Frederik med til at grundlægge *Frederiksklubben*, som var et mødested for officerer og byens bedre borgerskab. Klubben lå på hjørnet af Danmarksgade og Prinsessegade, hvor biblioteket i dag er placeret. Her blev også indrettet teatersal, hvor omreisende teatertrupper kunne optræde.

Andre klubber som *Mariaklubben* og *Den Gode Forståelse* var også blevet grundlagt i samme periode. I klubberne spillede man fx kort eller billard, og der blev afholdt spisning, koncerter og bal.

Guldalderkunstens fascination af naturen smittede af på Fredericias fritidsliv, og det blev en populær fornøjelse at tage på udflugt til Fuglsang Skov. Her lå der en beværtning, hvor der man kunne købe øl, brændevin, punch og smørrebrød eller spille kegler. På en friluftsscene blev der opført teaterforestillinger, og der blev ligeledes afholdt baller, der tiltrak mange mennesker.

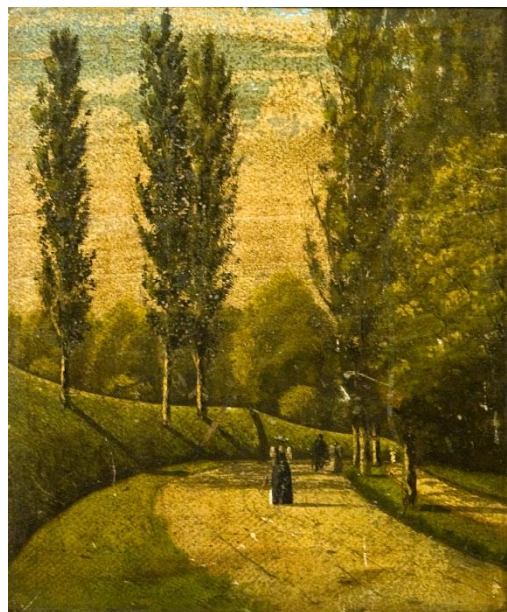
I 1830erne byggede Det Borgerlige Skydeselskab en skydebane i området, hvor Kronprins Frederik ofte deltog i foreningens arrangementer.

Inden for voldene ved Kastellet blev der i 1822 bygget et stort parkanlæg, der senere fik navnet Carolinelund og blev borgernes foretrukne udflugtsmål. Carolinelund var smukt anlagt med kastanje-alléer og udsigt over Lillebælt.

Endelig var det en populær og gratis fornøjelse, når byens regiment stillede op til parade og med musik marcherede gennem byen.

Til højre: Carolinelund, 1852.

Herunder: Kastellet, 1832.

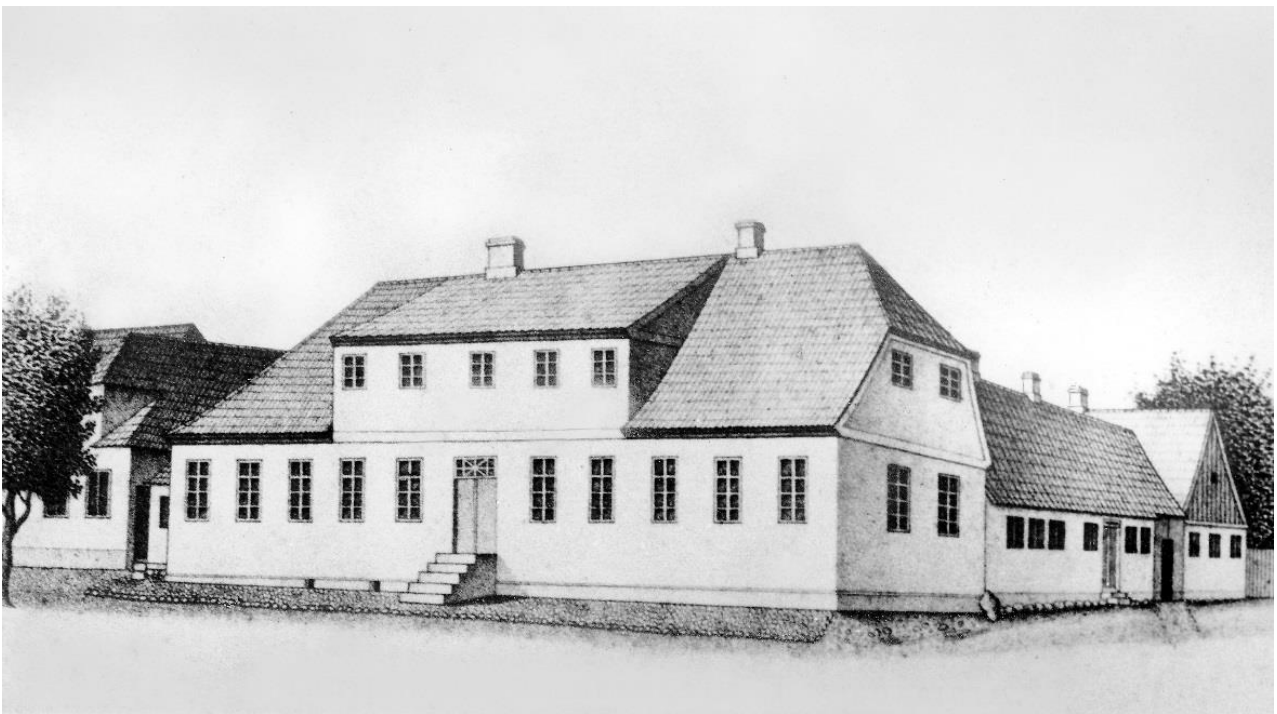

Skolelov

Fra midten af 1700-tallet havde alle børn pligt til at lære at læse, så kan de få viden om kristendommen og blive konfirmerede. Børnene blev undervist i *katekismus*, som var en bog med en kort indføring i kristendommens vigtigste historier og ideer. Det var gratis at modtage undervisning i læsning, mens det kostede at skulle lære at skrive eller regne.

Fra 1814 blev der indført 7 års skolepligt for hele Danmark, hvilket betød, at børn nu skulle gå i skole fra de var 7 år og frem til deres konfirmation som 14-årige.

I Fredericia var der to offentlige borgerskoler, hvor undervisningen var gratis: Den Danske Skole, der var knyttet til Trinitatis Kirke, og Den Tyske Skole, der var knyttet til Sct. Michaelis Kirke.

Trinitatis Skole – Danske Skole, 1840.

Derudover fandtes en række privatskoler, men også Latinskolen (Gymnasiet), der først og fremmest skulle uddanne eleverne til universitetet. Endelig havde både jøder, reformerte og katolikker deres egne skoler. Den Katolske Skole eksisterer stadig i dag (Sct. Knud), mens Fredericia Friskole er en udløber af Den Reformerte Skole.

Demokrati

Efter pres fra befolkningen blev der i 1834 indført *stænderforsamlinger* i Danmark. De bestod af godsejere, bønder og borgere, som skulle diskutere den enevelde konges og hans regerings lovforslag. Forsamlingerne havde ingen magt, men skulle høres og kunne selv komme med lovforslag. Selvom stænderforsamlingerne ikke havde direkte indflydelse på lovgivningen, fik de betydning for en mere demokratisk styreform, da de fik sat spørgsmål som social ulighed og krav om en fri forfatning til debat.

Der var 4 stænderforsamlinger i Danmark og hertugdømmerne: Roskilde, Viborg, Slesvig og Itzehoe. Fredericia var sammen med Vejle og Kolding 10. distrikt og hørte til forsamlingen i Viborg, som bestod af 55 medlemmer.

Aviser og trykkefrihed

Der udkom stort set ingen lokale aviser i Fredericia i perioden – kun "Nyeste Morgenpost" (Også kaldet Fredericia Ugeblad) udkom et enkelt år – 1840.

Fra 1849, hvor Grundlovens trykkefrihed blev indført, udkom Fredericia Avis, og byen fik også senere Fredericia Socialdemokrat og Fredericia Dagblad.

